

43199

Cei trei Caragiale:

E. Lomescu

~~Ion, Luca și Matei~~

Ion, Luca și Matei

Titlurile acestora a fost îngropat Matei Caragiale, fiul mai mare al lui Ion Caragiale; după moartea de numai 14 ani a lui Luca, fiul lui mai mic, și dispariția lui Matei ^{care a fost cauzată de boala} ~~se stinge ultimul vârstnic al familiei Caragiale, adică de unei adevărate stirpe de actori și de scriitori.~~

Cuvintele ce urmează, nu trebuie înțelese ca un elogiu funerar; în ele voi încerca să schițez psihologia și arta celor două vârstare caragialești, prin asemănări și deosebiri față de psihologia și arta tatălui lor, Ion.

Deși ar fi putut fi strivită de moștenirea lui Ion, Luca a purtat cu destulă sprintsencală pe umerii tinerei. Nu-i impunea; îndrăzneala obișnuită a vârstei îl împingea chiar spre o atitudine de liberă critică. Nu s'ar putea spune, totuși, că Luca era detractorul lui Ion dar, cu siguranță, literatura tatălui întâmpina rezerva

fiului. Pără a-i fi potrivnic, n'o privea cu îngăduin-

ță și mai ales nu doria să o continue. Gestul, ce stăruia prea vădit, în a zdrobi tiparul părintesc, aricât ar fi fost de supărător, închidea în el și o intenție de progres. Diferențierea, ce e dreptul, nu presupune numai deocâmt progresul, dar ^{promete și o} ~~închide în ea~~ și o iluzie folositoare, pe care nu e bine să o speriem.

În fizionomia morală a fiului se simțea totuși moștenirea tatălui, abătută însă dela scopurile ei înalte. O mare inteligență de suprafață, ce prindea, reținea, dar nu adâncea; o memorie uimitoare îi transformase mintea într'un repertoriu de cunoștințe disparate; vorbea mai multe limbi și citia cărțile cele mai felurite. Inteligența nu merge însă la esențial, iar memoria nu era organizată; se mărginea doar în domeniul faptului divers. Trecută în artă, o astfel de alcătuire sufletească nu putea duce decât la romanul Nevinovății violene, adică la tirania amănuntului întâmplător. Curiozitatea nestăpânită nu alege, iar lipsa de organizare lunecă la simplă aglomerare. Frâna părintească se rupsesse; acelaș, în fond, instinctul artistic umbla rătăcind în pădurea amănuntelor heconvergente.

Omul, care împinsese până la extrem arta de a concentra și de a mărgini viața în linii elementare și expresive, nu s'ar fi recunoscut în urmașul disolut, după

3)
cum avarul nu se recunoaște în fiul risipitor. Luca, în-
prăștia economiile lui Ion, fără alegere și fără întui-
ția scopului ultim.

Bătrânul meșter împinsese dragostea verbală până
la măsuri neobișnuite; șlefuid vorba, le redusese la
rolul lor necesar în economie frazei. Tânărul moștenise
și el idolatria cuvântului, nu însă în noțiunea ei în so-
noritătea lui. Estetica lui Ion mergea la întrebuițarea
termenilor proprii și la suprimarea calificației lirice;
de esență alexandrinică, estetica fiului ducea, dimpotri-
vă, la cultul sonorității pure. Prin sugestia unei psalmo-
dieri monotone, stăntele lui Luca își creiau, la lectura
în cercul Sburătorului, o atmosferă ce impresiona fără
să reziste analizei logice; efecte de virtuozitate ver-
bală, în care urhismele culese din dicționarul lui Ci-
hac punctau o notă gravă.

Paradoxul ca și Ion, paradoxul lui nu era susținut
de verva uluitoare a bătrânului; nici tinerețea nu-i dă-
dea, de altfel, libertatea mișcării; prestigiul numelui și
inteligenta îi făceau îndrăzneț, dar lipsa de autoritate
personală îi stânjenea mijloacele. Paradoxele lui lite-
rare se desfășurau rece; le formula fără a le putea sus-

ține; deși nu înfrunța discuția, tânărul nu se lăsa totuși
 biruit de bunul simț; ~~afirmațiile~~ ^{nu se lasa} ~~lui~~ ^{nu-i lăsa} ~~nu se scriu~~ ^{nici o caracteristică} în fața
 evidenței. Si aici arta bătrânului de a însuflați cele mai
 îndrăznețe paradoxe, din simplă nevoie sportivă, prin dia-
 lectică, fantezie, poezie, decăzuse la ^o simplă utitudine me-
 canică.

Dacă Luca a murit prea de timpuriu pentru a lăsa în
 amintirea noastră altceva decât o schiță de om și de scrii-
 tor, Matei, fiul ~~oef~~ ^{moart} mai mare, în vârstă de cincizeci de ani
 a trăit îndeajuns pentru a-și ~~desca~~ ^{realiza} personalitatea defi-
 nită, chiar dacă ~~există personalitate~~ ^{nu s-a} realizat-o
 într'o operă literară la înălțimea bogăției ei. Căci dela
 Ion, Matei moștenise ceia ce, considerat numai în rezulta-
 te, se numește sterilitate, iar, privit și în cauze, ia nu-
 mele de înaltă conștiință artistică. O conștiință și încă
 una mare au avut, desigur, amândoi; dar conștiința nu expli-
 că totuși întrucât cei mai desează artiști, Shakespeare, Goe-
 the, Molière, Tolstoi, Balzac, Hugo, au fost productivi. Ori-
 ginea sterilității stă mai probabil în natura instrumen-
 tului psihic, în lipsa de înțelegere a cineștie căror re-
 sorturi. Aprig în critică societății în care a trăit, bă-
 trânul i s'a adaptat totuși cu excese; inconformismul lui
 teoretic s'a dovedit a păcătui prin conformism practic.

făcându-~~și~~ să-și risipească marele lui facultăți in-
 telectuale, fantezie, putere creatoare în sociabilitatea
 exagerată a unui popular "nenea Iancu", în arta pentru
 artă a dialecticei pure, în construcțiile de o clipă ale
 monoloagelor sale între mai mulți. Incovoiat apoi pe hârti-
 e, cuvântul volatil îl speria și nu i se supunea decât
 cu trudă.... La Matei, combustivitatea forțelor sufletești
 s'a făcut intrucîtva altfel. Nu moștenise nimic din so-
 ciabilitatea, din nevoia de a fi în tovarășie numeroasă,
 în continuă reprezentare, din verva tatălui său ce se
^{satisfăcea} în fața unei galerii mute de admirație. Era
 mai mult un nesociabil, un singuratic, cu aparențe ursu-
 ze și posomorâte. Numai între prieteni, în intimitate,
 reapărea demonul părintesc al ^{elocinței} ~~vervei~~ și al paradoxului.
 Ca și la bătrînul Ion, ca și la fratele său Luca, ^{la} temelia
 minții lui Matei stăpînia o memorie uluitoare și desor-
 donată, de autodidact fără alegere, cu apucături enciclo-
 pedice, dar mai ales ^{în istorie} în domeniul trecutului și al inutil-
 ului. Inconformismul lui nu era numai teoretic ca la
 tatăl său ci integral. Matei n'a fost numai un revoltat
 ci și un învins; inactual, se refugiase în studii hime-
 rice, în heraldică, în ministoră, în genealogie, în tot
 ce-l putea îndepărta din ritualul prezentului. Încă de

mult își creiase un personajul exterior și interior, izolat și singular; nu știu întrucât și-l studia, dar îl realizase definitiv. Inchis în el, cu aerele sfîrlite ale unui arici retractat, cu absență distantă, cu rîle funario-tă acoperită de blazon bizantin, împănate chiar în vremea era silit să apară fără cea mai simplă decență vestimentară, ceremonios și protocolar, timid pentru că era orgolios peste măsură, sau orgolios ca să nu pară prea timid, cu fumuri nobilitare împrăștiate din pipele iluziei, cu preocupări de lucruri rare, subtile și inutile, cu risipă de cunoștințe prezentate sub forma paradoxului mistificator al tatălui său, în fața căreia competența oricui amuțea, - Matei realizase un personajul, pe care el îl voia numai aristocratic, deși era mai mult curios, ciudat, punct de plecare al unor legende, în care, poate, mitomania lui esențială se satisfăcea....

În artă, în afară de sterilitate sau înaltă conștiință artistică - el moștenise de la tatăl său și cultul formei, dragostea cuvîntului; dar chipul, în ^{care} ~~era~~ și manifesta această pasiune îl apropia mai mult de Luca decît de Ion și de expresia acestuia, incisivă, sobră, dură, prozaică și, mai presus de orice, proprie. În privința liniei părintești, dar ca și frate-său, Matei a fost un poet liric; pe cînd

7)

Însă la Luca lirismul se rezolva cu joglerii verbale, la dînsul, el se revărsa în pînza unei proze bogate, evoca toate și cadențate. Printr'o ciudată alcătuire a sufletului și prin prăpastia ce se sapă adese între om și artist, după ce-și risipia fantezia ~~într'o~~ într'o elocință și vervă, despre care toți contemporanii ne pomenesec și acum cu admirație, cuprins de panică, Ion aruțea brusc în fața foii de hîrtie, ca unui bărbăți întreprinzători ce îngulbesc pe neașteptate dinaintea gestului erotic decisiv, nu-și găsea cuvîntul decît în sudoare și spaimă; pe cînd, diapotrivă, după ce tăcea ursuz în toate limbile pămîntului, Matei își revărsa gîndul în coada rotită de pămînt a unei proze plină de culori schimbătoare, unduioasă ca un pîrau de munte, cu o patetică elocință sentimentală... Poate că pe hîrtie cuvintele îi veniau tot așa de greu ca și la Ion, dar ele nu ne mai par înțepenite, izolate, ^{înscrisă} săpate în piatră, ci zboară într'o muzică volatilă de o căldură cuceritoare. Nu știu dacă e la mijloc numai prestigiul artei, care trezește iluzia elocinței, sau așa era ~~matruza~~ însăși natura intimă a scriitorului; chiar dacă ar fi numai o aparență, pentru noi e singura valabilă. Arte și nu viața durează. Artă lui Matei s'a fixat într'o singură carte, Craii de Curtea veche, fîcută

din incantație, din culoare, din pitoresc - adică din tot
 ceea ce nu se găsește la tatăl său; paletă descriptivă
 bogată; ton evocator, larg muzical; fîrîit de eșarfe mul-
 ticulore; proză plină și de suavițăți poetice dar și de
 miresmele maidanelor părintești; vocabular, cînd arhaic,
 - ca la fratele său Luca, - cînd voit împlîntat în tri-
 vină - într'un cuvînt cu destule elemente de luxură și
 de disolvare ca, de altfel, întreaga atmosferă morală a
 cărții, operă rară de povestitor liric și artist cu toa-
 te semnele unei decadente ^{de mare} penibile întru'însă.

Realismul satiric și viguros, inconfornismul teo-
 retic, incivilitatea de expresie a tatălui s'au rezol-
 vat, astfel, în lirismul difuz și gongoric al tînăru-
 lui Luca, mort înainte de a-și fi conturat personalita-
 tea, și în brăzarurile venoțione ale prozei scriptyase,
 lirice, evocatoare, cu scilipiri de putregai și cu tul-
 burătoare miasme de descompunere sufletească, ale lui
 Matei. Iată destinul literar al acestei dinastii de
 evangheliști.

